

שמות ט"ו 22 – 27: מרה

כג וַיִּסַּע מֹשֶׁה אֶת-יִשְׂרָאֵל מִיַּם-סוּף, וַיֵּצְאוּ אֶל-מִדְבַּר-שׁוּר; וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת-יָמִים בְּמִדְבָּר, וְלֹא-מָצְאוּ מַיִם. כד וַיִּבְאוּ מִקְרָתָהּ--וְלֹא יָכְלוּ לְשֹׁתֵת מַיִם מִמֶּנָּה, כִּי מָרִים הֵם; עַל-כֵּן קָרָא-שְׁמָהּ, מֶרֶה. כה וַיִּלְנוּ הָעָם עַל-מֹשֶׁה לְאָמֹר, מַה-נִּשְׁפָּתָה. כו וַיִּצְעַק אֶל-יְהוָה, וַיֹּרְהוּ יְהוָה עֵץ, וַיִּשְׁלַךְ אֶל-הַמַּיִם, וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם; שֵׁם שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט, וְשֵׁם נִסָּהוּ. כז וַיֹּאמֶר אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, וְהִיָּשֵׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה, וְהֶאֱזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו, וְשָׁמַרְתָּ כָּל-חֻקָּיו--כָּל-הַמְחֻלָּה אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם, לֹא-אֲשִׁים עָלֶיךָ, כִּי אֲנִי יְהוָה, רַפָּאֵךְ. {ס} כח וַיִּבְאוּ אֵילְמָה--וְשֵׁם שְׁתִּים עָשְׂרָה עֵינַת מַיִם, וְשִׁבְעִים תְּמָרִים; וַיִּחְנוּ-שָׁם, עַל-הַמַּיִם.

הסיפור הקצר על חניית בני ישראל במרה, אליו צירפנו גם את הפסוק המספר על החנייה באילים (פס' 27), נראה ברור ומובן במבט ראשון; ובכל זאת הוא מעורר מספר שאלות, הנובעות בעיקר מפס' 25 – 26, אך לא רק מהם. נוכל לראות מייד כי שאלות פשוטות מקבלות מענה שאיננו חד משמעי וכי עניינים בסיסיים בסיפור אינם לגמרי נהירים. בארבע שאלות נבקש לדון:

השאלה המרכזית לדעתנו ביחידה זו היא - מהו הניסיון הנזכר בסוף פס' 25? מי המנסה ומי המנוסה? האם עמד המנוסה בניסיון?

שאלות נוספות במתעוררות מהקטע הקצר שבסוף שמות ט"ו הן:

האם ניתן להבין מהסיפור שבמרה – לפני מתן תורה בסיני - קיבל עם ישראל מאלוהים חוקים?

כיצד מתקשר פס' 26 ומחלות מצרים המוזכרות בו לסיפור כולו?

האם יש קשר בין הפסוק הקצר על אילים לבין סיפור מרה או שיש לראות בפס' 27 עניין נפרד המתייחס למקום החנייה הבא?

מהו הניסיון?

הניסיון: עמידה בתלאות המדבר

סיפור מרה איננו סיפור התלונות הראשון בספר שמות, קדם לו סיפור התלונה על ים סוף (שמות י"ד 10 ואילך). גם פרקים ט"ז וי"ז עוסקים בחלקם בתלונות בני ישראל לנוכח הקשיים שמזמן להם המדבר. האם הרעיון הוא לנסות את העם בצימאון? מה כבר יכול להפתיע בבחינת תגובה של עם ההולך – נשים זקנים וטף - שלושה ימים ללא מים במדבר? האין זה ברור ומצדק לחלוטין שהעם יתלונן? מהו הניסיון כאן?

ניתן כמובן להציג את הניסיון כמבחן אמונה – האם גם במצוקת הצמא ימשיכו בני ישראל להאמין בה' ובמשה עבדו (מות י"ד 31). זאת וועוד, מתן נס דווקא לאחר התנסות קשה ומחסור, מעצימה את הנס ואת חסדו של אלוהים שחולל אותו, ואילו רווחה הניתנת בקלות איננה מוערכת.

מבין הסבורים כי מהות הניסיון היא בביטחונם של בני ישראל בה' גם בנסיבות של הקשיים הקיומיים במדבר, יש האומרים כי לא ברור מהפסוקים שהעם אכן היה צמא. פירוש זה מסתמך הן על הדיוק בכתוב – וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת-יָמִים בְּמִדְבָּר, וְלֹא-מָצְאוּ מַיִם (פס' 22), והן על השוואתו לסיפור נוסף בספר שמות של תלונה על

צמא: וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם, וַיִּלְךְ הָעָם עַל-מִשֶׁה; וַיֹּאמֶר, לָמָּה זֶה הַעֲלִיתֶנּוּ מִמִּצְרָיִם, לְהָמִית אֹתִי וְאֶת-בְּנֵי וְאֶת-מְקַנְי, בְּצִמְאָא (שמות י"ז 3). בסיפור התלונה בפרק י"ז, שלא כבסיפורנו, נזכר הצמא גם בתיאור הנסיבות וגם בפניית העם למשה. בסיפור מרה מסופר כי לא מצאו מים, אך בתלונה אין איזכור של צימאון העם. משום כך יש שסברו כי ברשות העם היו מים שלקחו עימם, וחששם הוא מהתמעטותם והיעדרם המוחלט בהמשך. העם לא סמך על אלוהים שידאג לצרכיו הקיומיים בהליכה במדבר ופנה בתלונה אל משה. מצד אחד ההצטיידות במים איננה נזכרת ביציאת מצרים ואף נאמר וְגַם-צִדָּה לֹא-עָשׂוּ לָהֶם (י"ב 40, אך ראו גם פס' 38 שם); עם זאת ניתן לחזק את הפירוש הנ"ל בשתי ראיות:

א. מדיוק בצורתו הייחודית של הפועל הפותח את הסיפור - נ.ס.ע בבניין הפעיל: וַיִּפְעַ מִשֶׁה אֶת-יְשׁוּרָאֵל זוהי הטייה חריגה של הפועל נ.ס.ע, המופיע בכל מסעות ישראל הן בשמות והן במדבר בבנין קל (ראו למשל שמות י"ב 37, י"ג 20, ט"ז 1, י"ט 2). השימוש בבניין החריג יוצר את הרושם כי משה נזקק למלוא כוח מנהיגותו כדי להניע את העם לצאת מאזורי יישוב ומשפת ים סוף ולהתחיל את מסעם במדבר: וַיִּצְאוּ אֶל-מִדְבַּר-שׁוּר (ט"ו 22).

ב. מההקשר – הנתונים על הנסיבות של בני ישראל היוצאים הן ממעמד עבדות והן מארץ של ציביליזציה מפותחת, ארץ בה היאור מספק מים בשפע כל ימות השנה, אל המדבר הצחיח והמאיים.

בני לאו מציע להבין את חששם של בני ישראל על רקע השינוי העצום שעליהם לעבור:

... מדרש מופלא (תנחומא ויקהל) מציע קריאה אחרת לגמרי לסיפור, ודרכו אולי אפשר למצוא גם קשר קבוע יותר למצוות שקיבלו במרה. המדרש מפרש את המלים "כי מרים הם": אמר ר' לוי: למה 'כי מרים הם', הדור היה מר במעשיו".

זו קריאה מפתיעה. לא המים מרים, אלא העם שהגיע אל המים. הדברים נשמעים כדרשה חסידית המנותקת לגמרי מפשט המקרא, אך ננסה לספר את הסיפור על פי המדרש הזה. עם יוצא מבית עבדים, שבו הורגל לקבל את כל צרכיו, גם אם בצורה אכזרית ומינימאלית. בוודאי לא חש שם מעולם בחסרון המים. הם מטולטלים במשך שבוע, בורחים מפרעה הרודף אחריהם, רואים את הים נקרע לעיניהם ופורצים בשירת הים. מיד אחר כך חוזרים ללוע המדבר הזר להם כל כך. פתאום נחשף אותו עם עבדים לאפרוריותו של יום חול במדבר. מרכזו של האיום הוא העדר המים החיים. כל מי שטייל במדבר יודע את חוויית המפגש עם גב שיש בו מים. להולכי מדבריות אין שמחה ממפגש עם מקור מים. לעם שיצא משפעת הנילוס זה נורא. הם מבינים בבת אחת את הפער בין החיים נטולי הדאגה של העבדים לבין דאגת הקיום של בן חורין. הם צועקים אל משה לא מפני שאין להם מים, אלא דווקא בגלל שיש מים! הם אומרים למשה: "מה נשתה?" או בלשון אחרת: האם זה מה שנשתה מעכשיו?

המרירות שלהם נובעת מפחד עמוק של עם היוצא לקראת עצמאותו. זה מה שאומר המדרש: "הדור היה מר במעשיו". (בנימין לאו, מרה שסופה במתיקות, פרשת

בשלח, אתר הארץ מוסף תרבות וספרות <http://www.haaretz.co.il>).

אם כך נבחנים כאן בטחונו ואמונתו של העם בה' במדבר המפחיד הקשה והבלתי מוכר.

כזכור, ציינו לעיל שהסיפור איננו מספק תשובות ברורות לשאלות בסיסיות. לפנינו דוגמא לאחת מהן. שני סימנים לכך שבניסיון זה העם עמד –

א. אין כעס של ה' או ביטוי של אכזבה מהתנהגות העם.

ב. נהפוך הוא, העם זוכה בחנייתו הבאה, באילים, לשפע של מים. נשים לב למספרים הטיפולוגיים של שלמות – שנים עשר ושבעים.

כיצד בעצם עמד העם בניסיון? אפשר כי יחסו של ה' אל העם סלחני והוא מבין חששו מצחיחות המדבר ואת השינוי הנפשי שעל העם לעבור. ואפשר שהיעדרו של מרכיב חשוב בתלונת העם יכול לרמוז כי, בכל זאת, גילו ביטחון מסוים בה' ושותפות לדרך. מרכיב זה מופיע בכל אחת מתלונות העם במדבר – גם בספר שמות וגם בספר במדבר: הרצון לחזור למצרים (שמות י"ד 10-11, ט"ז 2-3, י"ז 1-3, במדבר י"א 4-5, י"ד 1-2, כ' 5, כ"א 5). העם אמנם מתלונן במרה, אך לא כעבדים הרוצים לשוב למצרים. בפעם הראשונה שהם חופשיים מעבדות מצרים, הם אכן מתקשים לבטוח בה' נוכח חרדת הצמא (ואולי גם ייסוריו המוחשיים), אולם הם שותפים ליציאה ממקום עבודתם ובמעמד זה אינם מביעים רצון לחזור אל המקום שהתאכזר אליהם, אך סיפק את צרכיהם.

פרשנים אחרים סבורים כי בני ישראל נכשלו בניסיון. כך למשל חוקר המקרא יאיר זקוביץ:

בני ישראל, שזה עתה ניצלו מיד מצרים, אינם מגלים כל סבלנות וביטחון בה', אלא רק תוקפנות נרגנת. בני ישראל לא עמדו אפוא בניסיון שבו העמידם ה', כפי שעולה מן הכתוב הפותח את הרכיב התיאולוגי בסיפור מי מרה: "שם שם לו חוק ומשפט ושם נסהו" (פס' כ"ה). מכאן מתברר, כי תכלית הנס לא הייתה לפתור בעיה, להתגבר על קושי בתכנון לקוי של המסע - אלא לבחון את אמונת ישראל בה' מושיעם. ראיה לכך נמצאת במסופר מייד עם סיומו של סיפור מרה: "ויבאו אילמה ושם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו שם על המים" (פס' כ"ז). לו ביקש ה' למנוע מחסור מבני ישראל, היה מקדים ומביאם לאילים - אך הוא נזקק לנס רק משום חוסר אמונתם של ישראל. משהם נכשלים במבחן, אין הוא מענישם, אלא שב ועושה להם נס - בתקווה כי הפעם ילמדו לקח, ויאמינו כי עינו צופייה ורואה את כל מחסורם. (יאיר זקוביץ, נס וניסיון,

מתוך אתר ספריית מט"ח <http://lib.cet.ac.il>)

מדוע סבור זקוביץ כי תלונתם של בני ישראל היא עדות לכישלונם במבחן האמונה בה'? על פי שיטתו הוא מבין זאת מתוך פרשנות פנים מקראית – כאשר סיפור מקראי אחד שופך אור על סיפור מקראי שני. זקוביץ¹ מוצא דמיון בין סיפור המתקת המים במרה לסיפור ריפוי המים ביריחו ע"י אלישע:

יח וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב בִּירִיחוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הֲלֹא-אֶמְרָתִי אֲלֵיכֶם אֶל-תֵּלְכוּ. {0} יט וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר אֶל-אֱלִישֶׁע הִנֵּה-נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב כַּאֲשֶׁר אֲדָנִי רָאָה וְהַמַּיִם רָעִים וְהָאָרֶץ מְשֻׁכָּלֶת. כ וַיֹּאמֶר קָחוּ-לִי צִלְחִית חֲדָשָׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו. כא וַיֵּצֵא

¹ כמו גם אלחנן סמט, וראו להלן

אֶל-מוֹצֵא הַמַּיִם וַיִּשְׁלַךְ-שָׁם מַלַּח וַיֹּאמֶר כֹּה-אָמַר יְהוָה רַפְאֲתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא-יְהִיָּה מִשָּׁם עוֹד מוֹת וּמִשְׁכָּלֶת. כִּב וַיִּרְפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כַּדָּבָר אֲשֶׁר דָּבַר
אולם ההבדל בין סיפורנו לסיפור אלישע הוא המעיד על כישלונם של בני ישראל במרה, על פי הבנתו של זקוביץ. וכך הוא כותב:

עם זאת, יש הבדל ניכר בין התלונה בשמות לבין הבקשה המכובדת, המנומסת, שבמקבילה במלכים: "הנה נא מושב העיר טוב כאשר אדני ראה והמים רעים והארץ משכלת" (פס' י"ט); אנשי יריחו, המכבדים את אלישע, אינם מציגים בקשה גלויה, אלא מסתפקים בציון העובדות - ולעומתם בני ישראל, שזוה עתה ניצלו מיד מצרים, אינם מגלים כל סבלנות וביטחון בה', אלא רק תוקפנות נרגנת.

לעיל הצענו לראות בסיפור מרה מבחן לאמונתו של העם ולביטחונו באלוהים גם במצוקותיו במדבר. ואם כך זהו סיפור מבוא לסיפורי התלונות שיבואו בעקבותיו. אולם ניתן לראות בסיפור גם מבוא לענין אחר, התלוי בהבנה שונה את מהות הניסיון במרה..

הניסיון: האם יקבלו עליהם את חוקי ה'?

יש הסבורים כי הניסיון בו הועמד עם ישראל במרה הוא אם יקבלו עליהם את חוקי ה', וזאת לקראת מתן תורה ומעמד הר סיני. לפי פירוש זה ניתן להניח כי מעמד הר סיני הוא עדות לכך שעמדו במבחן ונמצאו ראויים לקבל את התורה. אולם אפשר כי זהו מבחן ארוך טווח ואין הכתוב מספר אם עמדו בו בני ישראל. אפשרות נוספת היא לראות גם בפרק ט"ז חלק מניסיון זה (בנושא מצוות השבת) ומקצת העם, אך לא כולו, לא עמד בניסיון.

מה הקשר בין חוק ומשפט למים במרה?

על המחזיקים בעמדה לפיה הניסיון בו עמדו בני ישראל הוא נכונותם לקבל עליהם את עול חוקי ה', להסביר מה הקשר בין ניסיון זה לבין סיפור העדר המים. קשר מובן מאליו הוא הביטחון בתמיכתו והגנתו של אלוהים הניתנים לעם בשעה שהוא המקיים את בריתו עם אלוהיו.

סמט רואה קשר הדוק /מאד בין שני חלקי הסיפור: פס' 23 – 25א', העוסק במיים ו 25ב' – 26 העוסק בחוק ומשפט:

א. המעבר מנושא לנושא נעשה תוך כדי אותו פסוק עצמו – פסוק כה, כך שקשה לנתק בין הנושאים.

ב. יתרה מכך: החלק השני של הסיפור מכריז על שייכותו לחלקו הראשון בהדגשה כפולה: **שָׁם** שָׁם לוֹ חֶק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ. ו"שָׁם" כפול זה רומז למרה.

סגנון הכתוב בכל אחת מן המחציות רומז במילה אחת לנושא של המחצית האחרת, ובכך מאותת לנו כי עלינו לחשוף את הקשר המהותי ביניהן:

ג. מילה אחת במחצית הראשונה של הסיפור שייכת לשדה סמנטי הקשור דווקא לנושאה של מחציתו השנייה. מילה זו היא "וַיִּוְרְהוּ" (- ה' למשה עץ). השורש יר"ה בבניין הפעיל בהקשר שבו אנו מצויים, בא במקרא ברוב הופעותיו במשמעות של 'לימד', 'הדריך'. לעתים הוא בא בהקשר מובהק של לימוד מצוות: "ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם" (שמות כ"ד, יב); "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (דברים ל"ג, י). ובמקרים

רבים בא שורש זה בהקשר לדרך חיים שעל האדם ללכת בה: "הורני ה' דרכך" (תהילים כ"ו, א); "והוריתי אתכם בדרך הטובה" (שמ"א י"ב, כג).

ובכן, ההשלמה הטבעית למילים "וַיֹּרְהוּ ה'..." היא "חַק וּמִשְׁפָּט" לישראל. אולם לא זה הדבר שנאמר בסיפורנו, אלא "וַיֹּרְהוּ ה' עֵץ", שאותו השליך משה אל המים "וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם".

ד. במחצית השנייה של הסיפור מצויה מילה אחת שיש לה שייכות אף לשדה הסמנטי של נושא המחצית הראשונה. מילה זו היא "רַפְּאָה". שייכותה לשדה הסמנטי שבו היא מופיעה אינה מעוררת כל קושי: "כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שָׁמְתִי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשִׁים עֲלֵיךְ, כִּי אֲנִי ה' רַפְּאָה" – רפואה שייכת למחלה, אולם השורש רפ"א מופיע במקרא בהשאלה גם בתחומים אחרים שיש בהם שיקום והצלה. אחד התחומים האלה הוא הפיכת מים רעים שאינם ניתנים לשתיה למים טובים. בשני מקומות במקרא, ... [למשל] במלכים ב פרק ב':

יט וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר (- יריחו) אֵל אֱלִישָׁע: הֲנֵה נָא מוֹשֵׁב הָעִיר טוֹב, כִּי אֲשֶׁר אֲדַנִּי רֹאֵה וְהַמַּיִם רְעִים וְהָאָרֶץ מְשֻׁפָּלָה.

כניאמר: קחו לי צלחית תְּדִשָּׁה וְשִׂימוּ שָׁם מֶלַח וַיִּקְחוּ אֵלָיו.

כא וַיֵּצֵא אֵל מוֹצָא הַמַּיִם וַיִּשְׁלַךְ שָׁם מֶלַח, וַיֹּאמֶר: כֹּה אָמַר ה' רַפְּאֵתִי לַמַּיִם הָאֵלֶּה לֹא יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד מָוֶת וּמְשֻׁפָּלָה.

כב וַיִּרְפוּ הַמַּיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה כַּדְּבַר אֱלִישָׁע אֲשֶׁר דִּבֶּר.

...

אף במחצית הראשונה של סיפורנו ניתן היה לומר אפוא בפסוק כה 'וישלך אל המים וירפאו המים', אך הכתוב השתמש בפועל מובחן יותר, המתאים למקומנו: בעיית המים במרה הייתה "כִּי מָרִים הֵם", ובהשלכת העץ אל המים – "וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם".

על כל פנים, תיאור ה' כ'רופאם' של ישראל עשוי לרמוז לאירוע שתואר במחצית הראשונה של סיפורנו – לריפוי המים במרה על ידי משה שפעל על פי הוראת ה', כך שישראל יוכלו לשתותם. (אלחנן סמט, פרשת בשלח, עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג', יח), האירועים במרה (ט"ו כג

– כו), אתר ישיבת עציזון (<http://www.etzion.org.il/vbm>).

מהי המשמעות של קשר זה?

ארץ ישראל מתוארת בספר דברים כניגודה של מצרים בהזדקקותה למים:

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלְךָ כַּגֵּן הַיֶּרֶק. יֵא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אָרֶץ הָרִים וּבִקְעוֹת לְמַטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּה-מֵיָם. יב אָרֶץ אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׂ אֶתָּה תַמִּיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה. {ס} יג וְהָיָה אִם-שָׁמַעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֹאֲהַבְתֶּם אֶת-יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹעַבְדוּ בְּכָל-לִבְבְּכֶם וּבְכָל-נַפְשְׁכֶם. יד וְנָתַתִּי מֵטֶר-אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ וְאֶסְפַּתְּ דַּגְּנְךָ וְתִירְשֶׁךָ וְיִצְהַרְךָ. טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ וְאָכְלֹתָ וְשָׂבַעְתָּ (דברים י"א 10 – 15).

שלא כמצרים בה הנילוס מספק תמידית מים, פריונה של ארץ ישראל תלוי בירידת גשמים. חסרונה של ארץ הנהר הוא כי על עובדי האדמה להביא את המים אל חלקות השדה המרוחקות מגדות הנילוס, ואילו הגשמים מגיעים אל השדות עצמם, אולם הגשם איננו נתון קבוע כמי הנהר האיתן.² במקרא, שפע, קרי, ירידת הגשמים היא פרי קיום הברית שבין האם לאלוהיו.

לדעת סמט מהדק פס' 27 את הקשר שבין מים טובים לבין מי מצרים. הוא מברר מהי פְּלַ המַחְלָה אֲשֶׁר-שָׁמְתִי בְּמִצְרַיִם.

לפי דבריו המבוססים על דברי מ. בר אילן³

מקור הברכה הזה במצרים הוא גם מקור קללתה: הנהר הארוך הזה מנקז בדרך הילוכו את הפרשותיהם של בני האדם ושל בעלי החיים הרבים החיים בעמק הנילוס. צינור ההשקיה והשתייה של מצרים הוא גם צינור הביוב שלה.

מצב זה גרם לכך שהעם המצרי היה נגוע בטפילים שונים, ובראש וראשונה במחלת הבילהרציה (סיבת המחלה לא הייתה מוכרת באירופה, שבתנאי האקלים שלה המחלה אינה יכולה להתפתח, והיא נתגלתה לרפואה המודרנית על ידי הרופא הגרמני בילהרץ, שגילה אותה במצרים בשנת 1852. עלוקה טפילית חודרת למערכת הדם של האדם ושל יונקים אחרים, ומתיישבת בכלי הדם מסביב לשלפוחית השתן, ושם היא מחוללת נזקים שונים וגורמת לכאבים ולסבל רב. התפשטות הטפיל מתאפשרת מחמת מגע של האדם במים נגועים, בעת רחצה, השקיה, דיג וכדומה), בהיקף שלא היה מוכר במקומות אחרים.

מצרים היא אחת הארצות היחידות המספקות לחוקרים ידע עשיר על מצב המחלות בהן בימי קדם: השתמרות אלפי מומיות (גופות חנוטים) ושלדים במזג האוויר היבש שלה מאפשר חקירה של המחלות שבהן לקה העם המצרי הקדום. המחלה הבולטת בשרידים אלו היא הבילהרציה (המותירה שרידים של הטפיל או של ביציו).

במחלה זו נדבקו בני אירופה לראשונה בעת שנפוליון הגיע עם צבאו למצרים, ורבים מחייליו לקו בה.

מחלות ממש (לאו דווקא 'תחלואים רעים' הממיתים את האדם) שבהן לקה העם המצרי יותר מעמים אחרים. אין מדובר כאן במכות הדרמטיות שהוכה בהן העם המצרי בפרק זמן קצר בתולדותיו, אלא במחלות ממושכות שמיררו את חייו בתמידות לאורך כל ההיסטוריה ועד לימינו, כפי שנברר להלן. הסרת המצב החולני הזה, או אי נתינתו על ישראל (שבשבתם במצרים היו ודאי אף הם נגועים בו) משמעו **הבטחת חיים של בריאות לבני ישראל המקיימים את מצוות ה'.**

סיפור המים במרה בא ללמד את בני ישראל כי קיום חוקי האלוהים ומשפטיו יקבע את גורלם בעתיד. אפשר אם כן, שסיפורנו הוא מעין מבוא למתן תורה.⁴

פירושים נוספים לניסיון במרה

ניתן למצוא פירושים נוספים לניסיון במרה – לפיהם בני ישראל הם שניסו את החוק והמשפט. כך מפרש הרש"ר הירש: שם נתן ה' לעמו את יסודות תורתו ושם העם ניסה אותה.

² וראו שבייד אליעזר, מולדת וארץ יעודה, תל אביב 1979, עמ' 24 – 25.
³ מאיר בר אילן 'מדוי מצרים' ב'דף שבועי' לפרשת השבוע, וכן על הערך 'בילהרציה' באנציקלופדיה עברית (כרך ח, עמ' 440-438, הערך נכתב על ידי ד"ר גדעון ויטנברג (פאראזיטולוג))
⁴ כך סבור סמט במאמרו הנ"ל

ניתן לראות בסיפור, מבין השורות, גם מבחן למנהיגותו של משה, אליו מפנה העם את תלונתו. מפתיע שלא אל ה', שהרי מים במדבר איננו דבר שמשה יכול לספק, ענין זה הוא ב"תחום סמכותו" של אלוהים. ייתכן שהעם למד מסיפור התלונה הראשון: וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-ה' (שמות י"ד: 10), כי לא התרחש דבר אלא רק אחרי התלונה אל משה: וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה הַמְבִלִי אִין-קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לְמוֹת בְּמִדְבָּר מֵה-זֹאת עֲשִׂיתָ לָנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם. יב הלא-זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְּמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעֲבֹדָה אֶת-מִצְרַיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבַד אֶת-מִצְרַיִם מִמֶּתְנּוּ בְּמִדְבָּר. יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-הָעָם אֶל-תִּירְאוּ הַתִּיַצְבוּ וּרְאוּ אֶת-יְשׁוּעַת יְהוָה אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רָאִיתֶם אֶת-מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תִסְפוּ לְרֹאתֶם עוֹד עַד-עוֹלָם. יד יְהוָה יִלְחֶם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרֹשׁוּן. טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה מֵה-תִצְעַק אֵלַי דִּבַּר אֶל-בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּסְעוּ. טז וְאַתָּה הָרַם אֶת-מִטְּךָ וְנָטָה אֶת-יָדְךָ עַל-הַיָּם וּבִקְעָהוּ וַיָּבֹאוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבֵּשָׁה.

מכל מקום משה לא איבד את סבלנותו, לא הסיר מעל עצמו אחריות ולא השיב לעם בתרעומת ובטרוניה, אלא הפנה את צעקתו אל ה'.

ייתכן שריבוי האפשרויות להבין את סיפור מרה מחזק את היותו סיפור מבוא לתקופת המדבר, והחוויות המגוונות הצפויות שם – חוויות הקשורות לביטחון ואמונה בה', בקבלת חוקי התורה ובמנהיגותו של משה..

נספח: אילו חוקים ומשפטים ניתנו במרה?

נוכל להציג שלוש תשובות מרכזיות שניתנו לעניין זה:

א. תשובתו של סמט כי אין זה מעניינו של הסיפור לפרט מצוות אלה:

על שאלת רמב"ן "למה לא פירש כאן החוקים האלה והמשפטים", יש לענות כי הסיפור על האירועים במרה הוא 'סיפור' ואינו 'פרשה של מצוות'. זהו אמנם סיפור על נתינת מצוות, הכולל הבטחת שכר על קיומן, אך פירוטן של המצוות אינו מעניין הסיפור הזה, שכן, שלא כבמצוות שבת הקשורה לסיפור המן שבתוכו היא משובצת, כאן אין קשר מהותי בין המצוות שניתנו במרה לבין הסיפור על מה שאירע שם.

ב. תשובתו של הרמב"ן כי מדובר בכללי התנהגות והתנהלות בתקופת המדבר:

כאשר החלו לבוא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים, שם להם במחייבתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד בואם אל ארץ נושבת. כי המנהג יקרא 'חוק' (משלי ל', ח; ירמיהו ל"ג, כה) ויקרא 'משפט' בהיותו משוער כהוגן...⁵ או שייסרם בחוקי המדבר – לסבול הרעב והצמא, לקרוא בהם אל ה', לא דרך תלונה; ומשפטים שיחיו בהם – לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת הזקנים, והצנע לכת באהליהם בעניין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים

⁵ כאן מביא רמב"ן שלושה פסוקים להוכיח זאת: שמ"א כ"ז, יא; בראשית מ', יג; ירמיהו ל', יח.

במחנה למכור להם דבר; ותוכחות מוסר – שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה, וכעניין שציווה בתורה (דברים כ"ג, י'): "כי תצא מחנה על אויביך ונשמרת מכל דבר רע".

ג. תשובות שונות של חז"ל שניסו להבין אילו מצוות ניתנו במרה. למשל:

והתניא : עשר מצות נצטוו ישראל במרה, שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן: דינין, ושבת, וכיבוד אב ואם. דינין – דכתיב "שם שם לו חק ומשפט", שבת וכיבוד אב ואם – דכתיב "כאשר צוך ה' א-להיך" (דב' ה:טז), ואמר רב יהודה: כאשר צוך – במרה (סנהדרין נ"ו ע"ב)

מצוות אלה דווקא נלמדו מלשון הכתוב (חוק ומשפט – דינין, ומהאמירה בדברים ה' 12 ו 16 לגבי מצוות השבת וכיבוד הורים: **כְּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ**, והיכן ציווה? במרה.

מתן מצוות לפני מעמד הר סיני עם היותו חריג, איננו צריך להפתיע – גם על המילה צווה אברהם זמן רב לפני מתן תורה ועל חלק מחוקי השבת, מסופר כבר בפרק הבא (שמות י"ז) כי נמסרו לישראל בשלב מוקדם.